

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

Горобець Олена Олександрівна

УДК 312.21:655.4/.5(477)](043.3)

Статистичне дослідження книговидавництва в Україні

Спеціальність 08.00.10 – статистика

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі статистики Національної академії статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України, м. Київ.

**Науковий
керівник:**

доктор наук з державного управління, професор,
член-кореспондент НАН України
Осауленко Олександр Григорович,
Національна академія статистики, обліку та
аудиту, ректор

**Офіційні
опоненти:**

доктор економічних наук, доцент
Корепанов Олексій Сергійович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри статистики, обліку та аудиту;

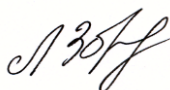
кандидат економічних наук, доцент,
Іщук Ярослава Володимирівна,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
доцент кафедри економіко-математичного
моделювання і статистики

Захист відбудеться «28» квітня 2021 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.870.01 у Національній академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1.

Автореферат розісланий «26» березня 2021 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук**

О. А. Зоріна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На кожному етапі розвитку людства книга завжди асоціювалася з ерудицією, інтелектом та знаннями, а кожне покоління намагалося її зберегти, примножити й удосконалити форму подання: від піктограм і пергаментів через друкарський верстат Й. Гутенберга до пристроїв Kindle.

З економічної позиції, книга – це товар довготривалого вжитку, ядром якого є інтелектуальна власність автора, а книговидавництво є специфічною сферою ринкової діяльності, мета якого задоволення духовних та інтелектуальних потреб споживачів. Видавництва витрачають багато зусиль на забезпечення ефективної рекламної кампанії ще до виходу у світ нового видання заради формування високого попиту на книгу. Усе це в результаті сприяє пришвидшенню реалізації накладу, повторному тиражуванню, продажу авторських прав країнам-партнерам та збільшенню прибутку.

Для пересічної людини читання книг є одним із засобів організації дозвілля, який сприяє покращенню інтелектуальних здібностей та впливає на рівень освіченості. На державному рівні успішний розвиток видавничої справи, високі показники книгозабезпеченості та читаності свідчать про розвиток людського потенціалу країни та інтелектуальний рівень нації.

Сучасний стан книговидавничої галузі України характеризується низкою проблем, найбільш значущими серед яких є порушення норм законодавства, поширення «тіньового» друку, відсутність достовірних даних про кількість назв видань та їх тиражі, розповсюдження піратства, незахищеність авторського права та ін. Це призводить до спотворення книжкової екосистеми, суттєвого зниження економічних показників галузі, недостатнього книгозабезпечення та спаду інтересу до книги. Порівняння показників книговидання європейських країн свідчить, що у Німеччині у 2018 р. книгозабезпечення населення (відношення тиражів до чисельності населення) складало 9,0 книг на одну особу, у Франції – відповідно 6,4, у Норвегії – 3,8, тоді як в Україні всього 1,1 книги. Ці та інші показники вітчизняного книговидання є найнижчими у Європі та порівняно з більшістю розвинених країн світу.

Вирішенню вищеозначених та інших проблем книжкової справи присвячено наукові праці таких учених-книгознавців, як О. Афонін, М. Женченко, К. Індутна, О. Осадча, Н. Петрова, М. Сенченко, О. Сухорукова; кількісний аналіз показників галузі проводили С. Буряк, Г. Грет, А. Мураховський. Оглядові статті, присвячені книжковим ринкам, публікують підприємці-практики, серед яких Т. Верба, А. Мартинов, М. Шейко та ін. Однак питання оцінювання сучасного стану книговидання в Україні та тенденцій його розвитку досі не розглядалися з економіко-статистичної позиції. Відсутність комплексних статистичних досліджень книговидавництва призвела до того, що наразі немає повної, вичерпної та якісної інформаційної бази про книжкову екосистему України, а це своєю чергою унеможливує вирішення багатьох питань її подальшого розвитку.

Нагальність проведення комплексного та системного економіко-статистичного дослідження книговидавництва, необхідність створення теоретико-методичного

підґрунтя для об'єктивного та різнобічного аналізу сучасного стану галузі з метою подальшого вирішення вищенаведених проблем та надання рекомендацій щодо подальшого розвитку книговидавництва зумовили вибір теми дисертації, визначили її структуру та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри статистики Національної академії статистики, обліку та аудиту за темою «Розроблення статистичного забезпечення для дослідження соціально-економічного розвитку регіонів України» (номер державної реєстрації 0113U005980).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних положень та розроблення методичних і практичних рекомендацій щодо статистичного дослідження книговидавничої галузі України для удосконалення інформаційного забезпечення її подальшого розвитку. Для досягнення мети передбачалося виконання таких *завдань*:

- обґрунтувати книговидавництво як вид економічної діяльності та об'єкт статистики культури;
- вивчити нормативно-правове забезпечення книговидавничої галузі України;
- систематизувати наявне інформаційно-статистичне забезпечення книговидавничої галузі;
- сформулювати систему статистичних показників для дослідження книговидавництва;
- дослідити тенденції розвитку книговидавництва в світі та Україні;
- удосконалити методичні підходи до статистичного аналізу зовнішньої торгівлі України друкованими книгами;
- визначити фактори впливу на розвиток книговидавничої галузі України;
- провести статистичний моніторинг електронного книговидавництва в Україні та світі;
- визначити альтернативні джерела даних для удосконалення статистичного оцінювання книговидавничої галузі;
- імплементувати використання великих даних для статистичного дослідження книговидавництва в Україні.

Об'єкт дослідження – книговидавництво України.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти статистичного вивчення книговидавництва України.

Методи дослідження. У дослідженні, виконаному на засадах системного підходу, використано такі загальнонаукові і статистичні методи: теоретичне узагальнення, систематизація та концептуальне моделювання (для обґрунтування теоретико-методичних положень статистичного дослідження книговидавництва); групування (для опрацювання статистичних даних); аналіз рядів динаміки (для аналізу змін показників книговидавництва); індексний аналіз (для поглибленого аналізу зовнішньої торгівлі України друкованими книгами та оцінювання процесу цифрової трансформації); кластерний аналіз (для групування та типологізації країн, що задають світові тенденції розвитку книговидавництва); згладжування рядів динаміки (для прогнозування кількості друкованих книг та брошур і тиражів на

основі трендових моделей), головних компонент та регресійного аналізу (для визначення основних факторів впливу на книговидавничу галузь України).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, статистичні дані Євростату, Державної служби статистики України, порталу Statista, Книжкової палати України імені Івана Федорова, Українського інституту книги, Української Асоціації Видавців та Книгорозповсюджувачів, міжнародних організацій – ЮНЕСКО, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Всесвітньої організації інтелектуальної власності з авторського права і суміжних прав (WIPO), Міжнародної асоціації видавців (IPA), дані проєкту Ukrainian Reading and Publishing Data 2018, оглядові публікації спеціального видання Publishers Weekly, публікації у вітчизняних та іноземних наукових виданнях зарубіжних і вітчизняних учених, а також власні розрахунки автора.

Опрацювання статистичних даних у дисертаційній роботі здійснювалося за допомогою засобів MS Office Excel 2016 та програми Statistica Ver.12.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробленні теоретико-методичних засад статистичного оцінювання та удосконаленні інформаційно-статистичного забезпечення книговидавничої галузі України.

уперше:

- проведено комплексне статистичне оцінювання книговидавництва України, результати якого можуть бути використані для визначення подальших напрямів розвитку цієї галузі;

- обґрунтовано застосування великих даних як альтернативного джерела статистичних даних про книговидавничу галузь, що надасть змогу підвищити повноту та якість її інформаційно-статистичного забезпечення;

удосконалено:

- систему статистичних показників, що характеризують книговидавництво, шляхом її доповнення додатковими показниками, використання яких сприятиме об'єктивному оцінюванню галузі в цілому;

- методичні засади статистичного оцінювання книговидавництва методом головних компонент, що дозволило виділити фактори впливу на цю галузь та здійснити на їх основі кореляційно-регресійний аналіз залежності основних показників галузі від визначених факторів;

- статистичний моніторинг електронного книговидавництва в умовах цифровізації, що уможливило оцінку рівня інтеграції електронних книг у книговидавничу індустрію;

дістало подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат книговидавничої галузі, зокрема трактування понять «статистика культури» та «книговидавництво», що дало змогу визначити основні напрями досліджень статистики культури та поглибити уявлення про книговидавничу діяльність як об'єкт статистичного дослідження;

- нормативно-правове забезпечення книговидавничої галузі шляхом надання рекомендацій щодо внесення правок і доповнень до законів України, які регулюють вітчизняне книговидавництво, у частині врегулювання питань протидії поширенню

піратства у сфері електронного книговидання та створення сприятливих умов для використання ліцензійних електронних книг.

– теоретико-методичні підходи до статистичного аналізу світових тенденцій книговидавничої індустрії на основі кластерного аналізу, що дало змогу визначити групу країн-лідерів у цій галузі.

Практичне значення отриманих результаті. Результати дослідження, у вигляді методичних рекомендацій та практичних пропозицій щодо вдосконалення статистичного дослідження книговидавництва України було використано:

– на загальнодержавному рівні: Державною службою статистики України – при підготовці нею відповідних статистичних спостережень (довідка № 01.1-10/25-12 від 20.01.2021 р.); Державною установою «Книжкова Палата України імені Івана Федорова» – при підготовці аналітичних оглядів, річних статистичних матеріалів, а також для удосконалення форми звітності № 1-В (книги) (квартальна) (довідка № 114/01 від 29. 01. 2021 р.).

– на рівні місцевого управління: Бориспільською районною державною адміністрацією Київської області – в рамках Програми соціально-економічного та культурного розвитку Бориспільського району на 2020 р. при впровадженні нових методів популяризації читання серед населення району (довідка № 48/07-46-3240 від 11.12.2020 р.).

– на рівні суб'єктів господарювання: використані окремі пропозиції у діяльності видавництва «Саміт-книга» (довідка №10 від 20.10.2020 р.).

– в освітньому процесі Національної академії статистики, обліку та аудиту – при проведенні практичних занять з навчальних дисциплін «Економічна статистика» та «Статистика ринків» у студентів освітнього ступеня бакалавр освітньо-професійної програми «Прикладна статистика та бізнес-аналітика» спеціальності 051 «Економіка» (довідка № 34 від 20.01.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. Усі наукові положення, результати, висновки та рекомендації, що висвітлені в роботі та виносяться на захист, розроблені автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження, викладені в дисертації, доповідалися й обговорювалися на міжнародних конференціях: «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю» (Київ, 2017, 2018, 2019, 2020 рр.), «Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри» (Київ, 2017 р.), «Статистика в Україні та світі: стан, тенденції та перспективи розвитку» (Київ, 2018 р.), «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (Київ, 2018, 2019 рр.), «Побудова інформаційного суспільства: ресурси і технології» (Київ, 2019 р.), «New Economics – 2019» (Київ, 2019 р.), «Нові джерела та методи поширення даних у статистиці» (Київ, 2019, 2020 рр.), «Эффективность сферы товарного обращения и труда» (Гомель, Білорусь, 2018 р.), «Public communication in science: philosophical, cultural, political, economic and IT context» (Houston, USA, 2020).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у 23 наукових працях загальним обсягом 20,37 друк. арк., з яких особисто автору належить 20,24 друк. арк., серед яких: 1 стаття в іноземному

виданні, що індексується у наукометричній базі Scopus (Q1), 1 стаття у колективній монографії видавництва ЄС, 1 стаття в журналі країни ЄС з індексацією у наукометричній базі Index Copernicus, 6 статей у фахових виданнях України, проіндексованих у наукометричній базі Index Copernicus, 14 публікацій апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 229 сторінок, з яких основна частина – 175 сторінок. Робота містить 35 таблиць, з них 1 повністю займає площу сторінки; 49 рисунків, 227 найменувань використаних джерел на 25 сторінках, 11 додатків на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також наукову новизну і практичне значенні отриманих результатів, представлено інформацію щодо їхньої апробації та публікацій за темою наукового дослідження.

У першому розділі **«Теоретико-методичні засади статистичного вивчення книговидавництва»** розглянуто сутність книговидавництва як виду економічної діяльності, де книги є товаром довготривалого використання, та об'єкта дослідження статистики культури. Досліджено стан інформаційно-статистичного забезпечення книговидавничої галузі, сформовано систему статистичних показників книговидавництва.

З'ясовано, що статистика культури є підрозділом соціальної статистики й охоплює збирання, обробку, аналіз статистичних даних та публікацію статистичної інформації про явища та процеси, що характеризують культурний розвиток і базуються на культурних цінностях.

Вивчення наявного нормативно-правового забезпечення книговидавничої галузі дозволило виявити серйозні прогалини у частині як традиційного так і електронного книговидання. Для врегулювання основних проблемних питань у цій галузі, серед яких поширення тіншового друку, розповсюдження піратства у сфері авторського права та ін., розроблені пропозиції щодо внесення відповідних змін та доповнень до низки нормативно-правових актів, перш за все до законів України «Про видавничу справу» і «Про авторське право та суміжні права».

У роботі визначено основні фактори, які впливають на світове та вітчизняне книговидавництво, а саме: державна політика, економічна ситуація на макро- та мікрорівнях, купівельна спроможність населення, інноваційні технології, ринкові тренди, піратство, популярність читання, альтернативні джерела проведення дозвілля. У цьому контексті окреслені тенденції, проблеми та перспективи розвитку вітчизняного книговидавництва (рис. 1).

Рис. 1. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку книговидавництва в Україні

Джерело: побудовано автором.

Проведений аналіз дозволив з'ясувати, що вітчизняне книговидавництво орієнтується на закордонні тенденції розвитку галузі та намагається досягти тих результатів, які для провідних закордонних видавців уже є реальними.

У ході дослідження виявлено, що вітчизняне книговидавництво потребує об'єктивної кількісної оцінки нинішнього стану з подальшим напрацюванням пропозицій щодо удосконалення розвитку книговидавництва в сучасних умовах. З огляду на це у роботі сформовано систему статистичних показників функціонування галузі, використання яких сприятиме покращенню якості статистичної інформації для забезпечення різнобічного вивчення книговидавництва в цілому, а також видавничих і читацьких потреб (рис. 2).

Запропонована система статистичних показників дозволить забезпечити збирання якісних і вичерпних статистичних даних та спонукатиме до пошуку і застосування альтернативних джерел даних, що уможливить дослідження, крім традиційного, також цифрового книговидавництва.

Рис. 2. Система статистичних показників книговидавничої галузі

Джерело: побудовано автором.

У другому розділі «Статистичний аналіз книговидавництва» проаналізовано світові тенденції книговидавничої індустрії і проведено статистичний аналіз розвитку книговидавництва та зовнішньої торгівлі Україною друкованими книгами.

З метою оцінки обсягів книгодрукування та виявлення закономірностей розвитку цієї галузі в абсолютних і відносних показниках проаналізовано динаміку випуску книг за назвами за період 2013-2018 рр. для низки країн, включаючи Україну. Для аналізу відібрано ті країни, які протягом вказаного періоду постійно надавали статистичну інформацію про цей вид діяльності до національних видавничих асоціацій та інформували Міжнародну асоціацію видавців, а саме: Велика Британія, Російська Федерація (РФ), Німеччина, Бразилія, Іспанія, Франція та Україна.

Результати аналізу засвідчили, що найбільше різноманіття вибору назв книг пропонує своїм читачам Бразилія, де щороку кількість нових назв зростала на 7,3%. Водночас у Франції, Україні та Іспанії динаміка показників випуску книг за назвами була загалом від'ємною.

За показником книгозабезпечення у 2017 р. країнами-лідерами були Велика Британія, де на одну особу населення припадало 9,98 книги, США (відповідно 8,21)

та Франція (6,41); найнижчий рівень цього показника мав місце у Бельгії (1,93), Мексиці (1,82), Колумбії (1,57) та Україні (1,06).

Для виявлення загальних для світового книговидавництва тенденцій у роботі застосовано метод кластерного аналізу. З цією метою визначено коло показників, які найповніше характеризують стан галузі у цілому: випуск книг та брошур за назвами; тиражі; книгозабезпечення населення; зайнятість у видавничій діяльності; кількість книговидавничих підприємств; ВВП на одну особу населення.

У ході кластеризації методом k -середніх обчислено середні нормовані значення цих показників та згруповано досліджувані країни у три кластери (табл. 1).

Таблиця 1

Групування країн за рівнем розвитку книговидавництва, 2018 р.

Кластер	Країни	Кількість країн у кластері
1	Сполучені Штати Америки	1
2	Китай	1
3	Велика Британія, Німеччина, Іспанія, Італія, Норвегія, Туреччина, Бельгія, Франція, Україна	9

Джерело: згруповано автором за допомогою програми Statistica.

Своєю чергою європейські країни (кластер 3) згруповано у такі три субкластери: до першого віднесено Францію, яку виокремлено через її максимальну віддаленість за показниками від решти проаналізованих країн; другий субкластер формують Велика Британія, Німеччина та Туреччина; до третього належать Іспанія, Норвегія, Італія, Бельгія та Україна. Серед країн третього субкластера показники України є найнижчими, що свідчить про неконкурентоздатність вітчизняного книговидавництва. Отже, за результатами проведеного дослідження статистично доведено, що у теперішній час світові тенденції у книговидавництві формують США, Китай, Франція, Велика Британія, Німеччина та Туреччина.

Для дослідження ситуації в Україні проаналізовано динаміку наявних статистичних показників вітчизняних книговидавництв, обчислено базисні та ланцюгові характеристики абсолютних, відносних і середніх показників динаміки за період 1991-2019 рр. Отримані результати засвідчили, що кількість книг та брошур протягом досліджуваного періоду щорічно зростала в середньому на 663 друковані одиниці, або на 5,0%, водночас тиражі книг скорочувались у середньому щороку на 2684 тис. примірників, або на 2,8%.

За допомогою аналітичного вирівнювання охарактеризовані тенденції розвитку книговидавництва за період 1991-2019 рр.. Динаміку кількості книг і брошур та тиражів описано за допомогою поліноміальних ліній тренду відповідно 3-го ($R^2 = 0,95$) та 4-го ($R^2 = 0,86$) порядку (рис. 3).

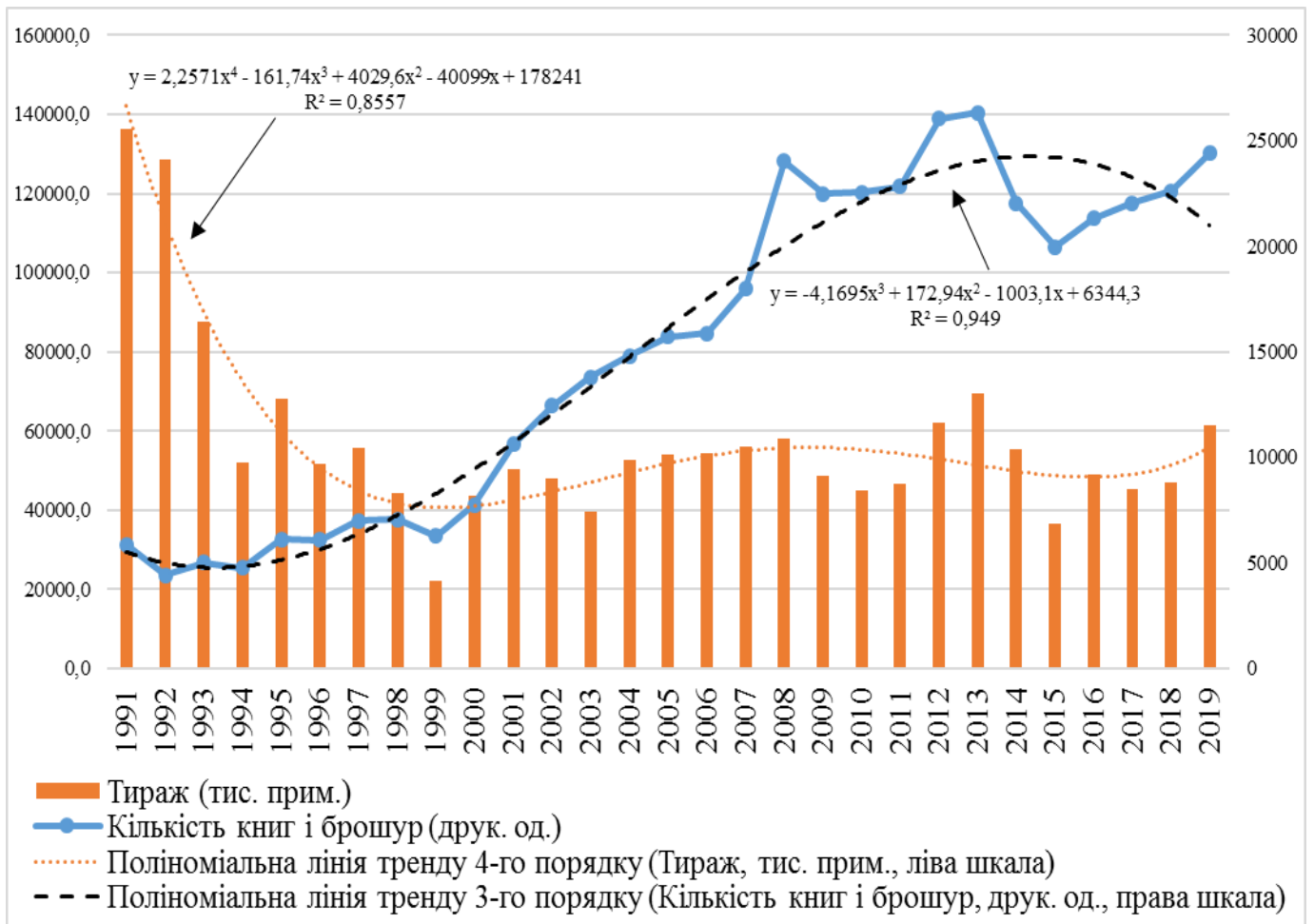

Рис. 3. Тенденції розвитку основних показників книговидавництва в Україні

Джерело: побудовано автором за даними Книжкової палати України імені Івана Федорова.

Однак, за відсутності чіткої тенденції динаміки виданих книг і брошур та тиражів книг в Україні здійснювати прогнозування за розрахованими поліномами 3-го та 4-го порядку не є доцільним. З цією метою у роботі застосовано метод експоненційного згладжування ряду. Враховуючи те, що на динаміку кількості книг і брошур не впливає сезонний фактор, було проведено подвійне експоненційне згладжування ряду за допомогою програми Statistica. Остаточню в якості моделі, яка найкраще описує динаміку тиражів, обрано згладжування за відсутності тренду (рис. 4).

Результати моделювання дозволили зробити припущення, що у 2021 р. із ймовірністю 98 % кількість книг і брошур сягатиме 26,7 тис. друк. од. (при цьому не перевищить 30, 2 тис. друк. од. і не буде меншою за 23,3 тис. друк. од.), а загальний тираж з ймовірністю 95 % складе 52,7 млн примірників (відповідно не вище за 56,1 млн примірників і не нижче 49,4 млн примірників).

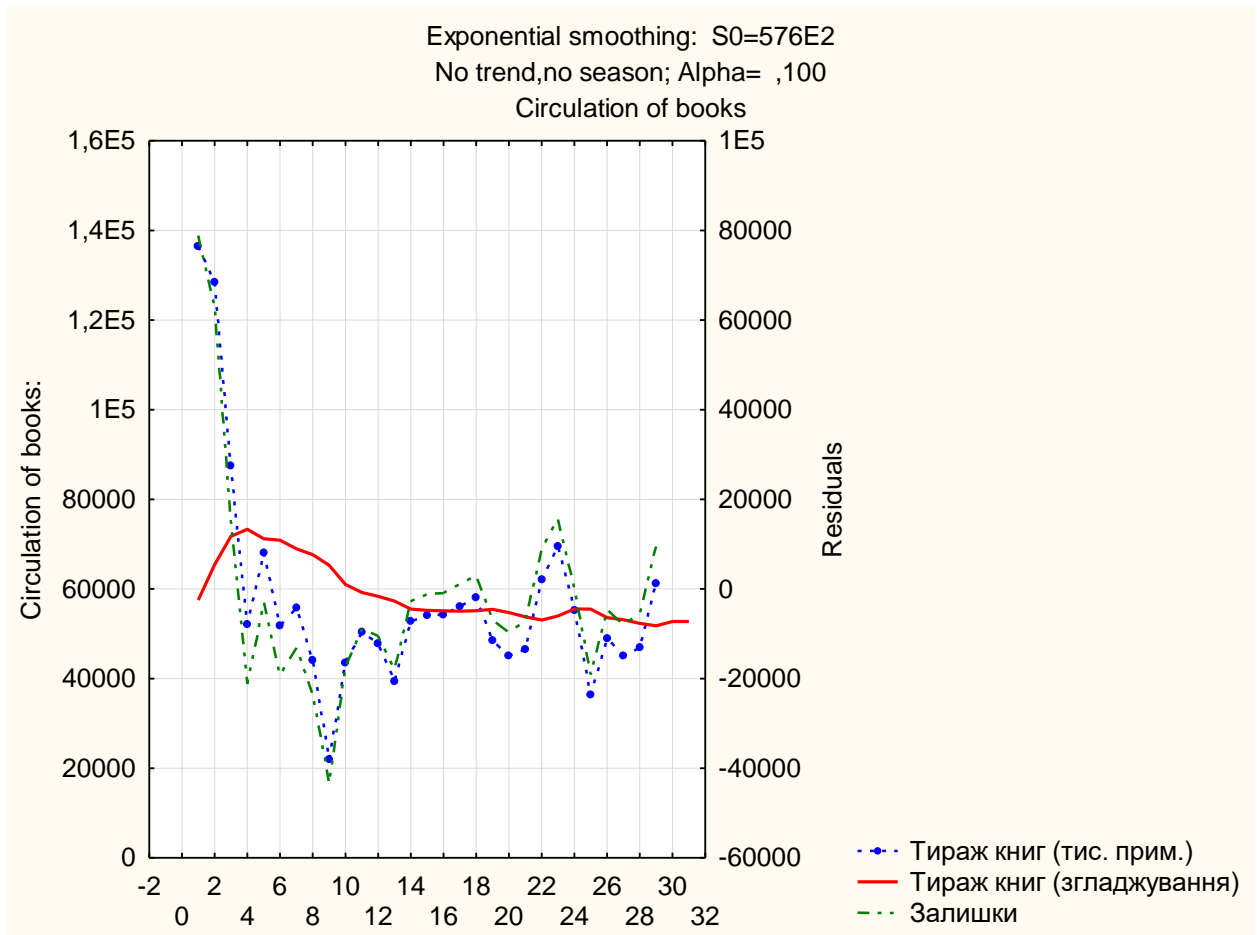

Рис. 4. Експоненційне згладжування ряду динаміки тиражів за відсутності тренду

Джерело: побудовано автором.

У роботі досліджена структура тиражів за видами видань на книжковому ринку України. Отримані дані засвідчили, що найбільшу питому вагу становили навчальні та методичні, літературно-художні й наукові видання. Порівняно з 2008 р. частка навчальних та методичних видань у 2019 р. зменшилася на 4 в. п, натомість частки літературно-художніх та наукових видань зросли відповідно на 3 та 4 в. п. Частка видань для дітей та юнацтва станом на 2019 р. на книжковому ринку була удвічі меншою, ніж наукових. Найменшу частку у структурі тиражів мали громадсько-політичні, інформаційні видання, видання для організації дозвілля, а бібліографічні видання та видання для видавців і книготорговців взагалі відсутні.

У ході дослідження з'ясовано, що за даними Державної служби статистики з 2014 р. кількість підприємств, які спеціалізувалися на видавничій діяльності, почала суттєво скорочуватися (у 2010 р. – 7773, у 2014 р. – 7172, у 2018 р. – 5859). Крім того, станом на 2018 р. в Україні нараховувалося лише 100 магазинів, які спеціалізувалися на роздрібній торгівлі книгами (у 2010 р. – 236, у 2014 р. – 145). Така кількість книжкових магазинів є явно недостатньою, враховуючи чисельність та щільність населення. Також спостерігалось систематичне зниження зайнятості у цій сфері.

З метою виявлення загальних закономірностей і тенденцій, отримання більш деталізованої і повної інформації про книговидавничу галузь досліджено

затребуваність друкованих книг на міжнародній арені за допомогою показників зовнішньої торгівлі товарами з кодом 4901 за УКТЗЕД. Аналіз засвідчив, що зовнішня торгівля України цим видом товарів характеризується незначними обсягами, а також нестабільною динамікою експорту й імпорту. Протягом досліджуваного періоду найбільшими торговельними партнерами України з експорту друкованих книг були РФ, Китай та США, з імпорту – РФ, Фінляндія, Китай, Греція, Німеччина та Велика Британія.

Для визначення переваг на рівні номенклатурних розділів зовнішньої торгівлі країн було застосовано індекс Нівена, який дозволяє кількісно оцінити збалансованість торгівлі. З'ясовано, що зовнішня торгівля України товарами з кодом 4901 була максимально збалансованою у 2010 р. та 2015 р. Після певного розбалансування у 2016-2017 рр., починаючи з 2018 р. торгівля цією групою товарів знову наближається до збалансованого стану.

Ураховуючи отримані результати, оцінено інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі між Україною та її найбільшими торговельними партнерами за групою товарів з кодом 4901 за УКТЗЕД на основі індексу Грубеля – Ллойда, що використовується ОЕСР. До переліку цих країн увійшли Білорусь, Китай, Польща, РФ та США.

У третьому розділі **«Удосконалення статистичного оцінювання книговидавництва»** виявлено й обґрунтовано фактори, які формують тенденції розвитку книговидавництва України, запропоновано алгоритм проведення статистичного моніторингу електронного книговидавництва в умовах інформатизації, а також доведено, що великі дані можуть слугувати альтернативними джерелами інформації для оцінювання книговидавництва.

З метою визначення книгозабезпеченості областей України обчислено коефіцієнти концентрації та локалізації книговидання, при цьому як результативна ознака використовувався тираж. З'ясовано, що в Тернопільській, Харківській областях та у м. Києві є відносний надлишок обсягів книг, тоді як у решті регіонів їх нестача. Максимально наближеним до рівномірного розподілу є значення коефіцієнта локалізації Львівської області, найнижчі показники – у Луганській, Кіровоградській, Миколаївській областях. Розрахований коефіцієнт концентрації ($K=73,5\%$) засвідчив високий ступінь концентрації тиражу в окремих регіонах.

Для виявлення кореляцій між ознаками (показниками) книговидавництва та їх змістовного інтерпретування застосовано метод головних компонент. Для цього за період 2010-2019 рр. відібрано ключові ознаки, які характеризують книговидавництво. Як результативна ознака розглядався тираж, оскільки його загальна величина нерозривно пов'язана з кількістю книг і брошур.

Необхідні для аналізу розрахунки проведено з використанням системи Statistica. За правилом Кайзера (власні числа $\lambda_j > 1$) виділено дві головні компоненти (ГК 1, ГК 2), що визначали розвиток книговидавництва в Україні в досліджуваному періоді, та отримано значення факторних навантажень (табл. 2).

Таблиця 2

Значення факторних навантажень головних компонент

Ознаки	ГК 1	ГК 2
Кількість книг і брошур, друк. од.	0,406	-0,891
Кількість книг на одну особу населення, од.	0,126	-0,933
Частка друкованих одиниць російською мовою, %	0,980	0,028
Частка друкованих одиниць українською мовою, %	-0,969	0,090
Витрати домогосподарств на відпочинок і культуру, %	0,724	-0,533
Кількість суб'єктів господарювання за КВЕД 58.11 «Видання книг», од.	0,840	0,402
Кількість зайнятих працівників суб'єктів господарювання за КВЕД 58.11, осіб	0,926	-0,131
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за КВЕД 58.11, тис. грн	-0,845	-0,490
ВВП на одну особу населення, грн	-0,941	-0,312

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України та Книжкової палати України імені Івана Федорова.

Внесок першої компоненти в сумарну дисперсію ознакової множини становить 64,0%, другої – 27,5%. Загалом ці дві компоненти пояснюють майже 92% сумарної варіації, що свідчить про високий ступінь факторизації.

Метод головних компонент також дозволив провести розрахунок значень виділених компонент для кожного року за досліджуваний період (рис. 5). Зважаючи на ознаки, які увійшли до першої та другої компонент (позначені у табл. 2 жирним шрифтом), запропоновано ідентифікувати останні як соціоекономічну (ГК 1) і культурологічну (ГК 2).

Рис. 5. Квадрант значень головних компонент

Джерело: побудовано автором за даними розрахунків.

Перша компонента справляла вплив на розвиток книговидавництва в Україні вищий за середній у 2010–2014 рр. і нижчий – у 2015–2019 рр., що може пояснюватися економічною кризою в країні, починаючи з 2014 р. у зв'язку з війною на Сході та окупацією Криму. Друга компонента чинила вплив вище середнього рівня у 2010–2011 рр. та у 2014–2017 рр. Це дозволяє припустити, що у ці періоди книга як носій духовної складової була максимально затребуваною серед населення. Водночас за останні два роки спостерігалось зниження рівня впливу цієї складової.

За допомогою методу множинної регресії оцінено вплив цих двох компонент як факторів (X_1 і X_2) на загальний тираж (Y) в Україні за період 2010–2019 рр. Обчислені коефіцієнти регресії дозволили побудувати рівняння залежності тиражу від виділених факторів:

$$Y = 51742 + 3248,9 \cdot X_1 - 8994,4 \cdot X_2.$$

Значення множинного коефіцієнта детермінації становило 0,905, що підтверджує високу залежність обсягів тиражу книг від обраних факторів впливу.

Для проведення статистичного моніторингу поширення електронних книг в Україні та оцінювання їх перспектив в умовах цифровізації в роботі проаналізована підготовленість українського суспільства до трансформацій, пов'язаних із глобальною цифровізацією. З цією метою запропонований та розрахований індекс інтернетизації (І), для визначення якого обрано такі показники: кількість абонентів Інтернету; коефіцієнт пропускну́ї спроможності Інтернету; обсяг реалізованих інтернет-послуг; наявність у домогосподарствах персональних комп'ютерів (ПК), ноутбуків, планшетів, мобільних телефонів; коефіцієнт технологічного розвитку; коефіцієнт наявності сучасних технологій в Україні. Оскільки відібрані показники є стимуляторами, їх нормування здійснено максимальним значенням за період (табл. 3).

Таблиця 3

Нормовані показники та індекс інтернетизації

Рік	z_1	z_2	z_3	z_4	z_5	z_6	z_7	z_8	z_9	$Z = \sum z_i$	Індекс інтернетизації, %
2016	0,642	0,663	0,725	1,000	0,771	0,789	0,990	0,850	0,956	7,387	82,1
2017	0,881	0,788	0,815	1,000	0,771	0,789	0,990	0,900	0,956	7,890	87,7
2018	0,907	0,894	0,893	0,974	1,000	1,000	1,000	0,950	0,978	8,595	95,5
2019	1,000	1,000	1,000	0,974	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	8,974	99,7

Джерело: розраховано автором.

Отримані результати дозволили дійти висновку, що в Україні мають місце сприятливі умови для впровадження цифровізації в усіх сферах життєдіяльності. За рівноваговий показник у питаннях цифровізації запропоновано використовувати індекс

соціального розвитку (ICP), який ураховує три напрями соціального прогресу: базові людські потреби, добробут та можливості.

Для комплексної характеристики рівня готовності суспільства до процесів цифровізації в роботі використано індекс цифрової трансформації суспільства (ЦТТС), який розраховується як середня арифметична з двох субіндексів (II та ICP). Результати розрахунку дозволили зробити висновок про щорічне зростання рівня підготовленості суспільства в Україні до цифрової трансформації, а отже, країна прийняла виклики сучасного цифровізованого світу. Середньорічний темп приросту ЦТТС за 2016-2019 рр. склав майже 4 % (табл. 4).

Таблиця 4

Субіндекси та індекс цифрової трансформації суспільства, %

Рік	Субіндекс ICP	Субіндекс II	ЦТТС
2016	66,4	82,1	74,3
2017	68,4	87,7	78,0
2018	69,1	95,5	82,3
2019	66,9	99,7	83,3

Джерело: розраховано автором.

У рамках дослідження проведено SWOT-аналіз електронних книг, за результатами якого виявлено наявність як сильних так і слабких їх сторін, а також можливостей і загроз їх використання.

Для порівняння популярності різних форматів книг на прикладі США було розраховано коефіцієнти випередження зростання темпів доходів від їх продажів, які характеризують інтенсивність зміни одного ряду динаміки порівняно з іншим за однакові проміжки часу. Отримані результати засвідчили, що у 2019 р. темпи зростання доходів, отриманих від продажів аудіокниг, випереджали відповідні темпи для електронних книг майже у п'ять разів та друкованих книгах для дорослих у 7,2 раза. Своєю чергою, темпи зростання доходів від продажів друкованих книг для дорослих перевищували аналогічні темпи за електронними книгами в 1,5 рази. Водночас у розрахунку на одну особу населення в 2019 р. у США було придбано 1 друковану, 0,3 електронних та 0,001 аудіокниги, що підтвердило першість традиційного (друкованого) формату видань на американському книжковому ринку.

Результати статистичного моніторингу поширення цифрового книговидання свідчать, що в Україні електронні книги також ще не набули значної популярності. Разом з тим пандемія COVID-19 як в Україні, так і загалом у світі прискорила зміни у діяльності книговидавців та змусила їх масштабувати сектор електронних видань для збільшення продажів і покращення свого фінансового стану. Однак попри інтенсивність поширення останнім часом цифрових форматів книг, ані у світі, ані в Україні зокрема вони наразі не витіснили (і навіть не наблизилися) за показниками продажів до традиційної (друкованої) книги.

За результатами дослідження з'ясовано, що формування статистичної інформації з високим рівнем якості для всебічного вивчення книговидавничої галузі потребує залучення альтернативних джерел даних, серед яких слід виокремити великі дані. Визначено вісім блоків джерел великих даних: анкети, електронні книги, цифрові бібліотеки, сайти видавців та книжкових магазинів, електронні щоденники читання, соціальні мережі, відеохостинги, блоги. На основі моделі М. Кауфмана запропоновано схематичну модель роботи з цим видом даних (рис.6).

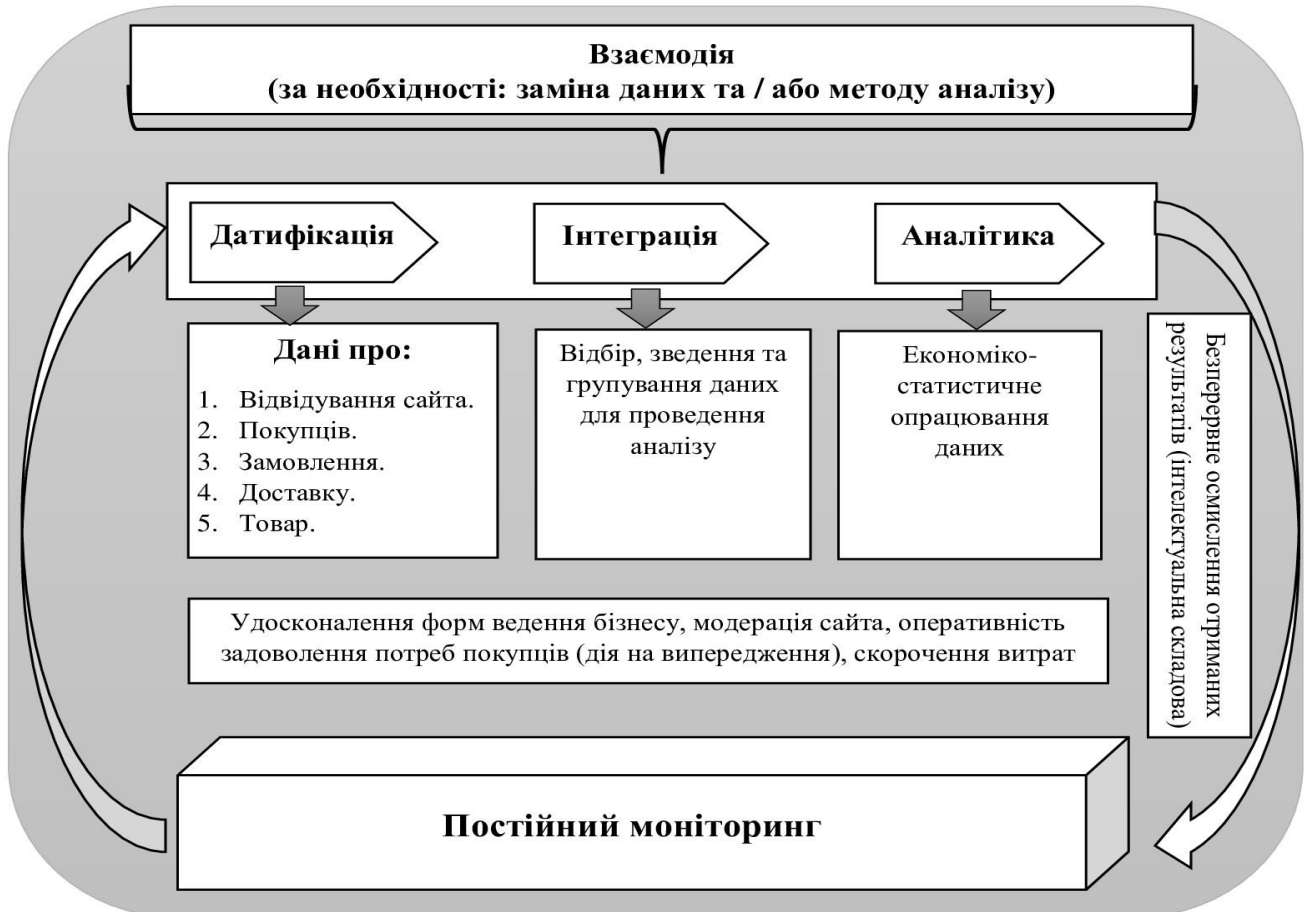

Рис. 6. Схематична модель роботи з великими даними

Джерело: модель інтерпретовано й удосконалено автором.

З метою отримання унікальних даних про читача та читання у роботі запропоновано збирати дані з електронних книг для видавців щодо продажів з подальшим формуванням бази даних (рис. 7). Таке збирання інформації передбачає відповідну згоду читача та реалізується за допомогою спеціального алгоритму на основі використання чинної системи штрих-кодування книг та програм лояльності, які передбачають наявність відомостей про покупців.

Формування бази даних для видавців передбачає синхронізацію з програмою сканування та розміщення у хмарному середовищі з метою додаткового забезпечення інформації та економії місця на ПК (розміри бази даних залежать від масштабів видавця), а також надання доступу видавцю з будь-якого місця та будь-якого гаджета, підключеного до Інтернету.

Рис. 7. Формування бази даних поточних продажів для видавців

Джерело: авторська розробка.

Отже, при запропонованому підході за наявності логічно-побудованої моделі опрацювання даних у видавця з'явиться власна база даних електронних адрес та номерів телефонів для таргетованої комунікації зі своїми покупцями. Також налагоджена система збирання даних уможливіватиме своєчасне отримання необхідної статистичної інформації та поточний моніторинг ситуації на книжковому ринку. Це забезпечить необхідне інформаційне підґрунтя для подальшого розвитку книговидавничої діяльності та надасть змогу у повному обсязі оцінювати поточний стан як кожного видавництва, так і всієї галузі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснене теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми обґрунтування теоретико-методичних положень та розроблення методичних і практичних рекомендацій щодо статистичного дослідження книговидавництва в Україні. Основні висновки за підсумками дисертаційної роботи, які підтверджують досягнення її мети та вирішення поставлених завдань, є такими:

1. Дослідження книговидавництва України як виду економічної діяльності й об'єкта статистики культури дало можливість різносторонньо вивчити галузь та

виявити її специфічні особливості, тенденції, проблеми, перспективи розвитку, а також фактори, які безпосередньо впливають на книговидання.

Книговидавництво – це специфічний вид економічної діяльності, товари та послуги якого містять як духовну так і економічну складову, та є об'єктом статистики культури, яка своєю чергою є підрозділом соціальної статистики й охоплює збирання, обробку, аналіз статистичних даних, публікацію статистичної інформації про явища та процеси, що характеризують культурний розвиток і базуються на культурних цінностях.

2. Вивчення нормативно-правового забезпечення книговидавничої галузі України дозволило виявити велику кількість неврегульованих питань, які потребують вдосконалення відповідних нормативно-правових актів, детального вивчення, моніторингу та прийняття рішень згідно з сучасними вимогами розвитку галузі. Для розв'язання цих проблем розроблено пропозиції щодо вдосконалення законів України «Про видавничу справу», «Про авторське право та суміжні права» та «Про обов'язковий примірник документів». Запропоновані правки й доповнення спрямовані на врегулювання питань протидії поширенню піратства в електронному книговиданні та створення сприятливих умов для використання ліцензійних електронних книг.

3. Аналіз нинішнього стану інформаційно-статистичного забезпечення книговидавництва виявив низку проблем та недоліків, що перешкоджають сталому розвитку книговидання в Україні, серед яких: порушення видавцями вимог подання статистичної звітності до Книжкової палати України імені Івана Федорова згідно з законами України «Про видавничу діяльність» та «Про обов'язковий примірник документів»; недосконалість форм статистичної звітності в частині відсутності збирання даних щодо випуску цифрових форматів видань; часткове дублювання статистичної звітності Державної служби статистики й Державного комітету телебачення та радіомовлення, що збільшує звітне навантаження на видавців. З'ясовано, що для характеристики книжкової сфери використовується дуже вузьке коло натуральних показників, яких недостатньо для її ґрунтового дослідження.

4. З метою забезпечення всебічної характеристики та дослідження книговидавництва сформована система статистичних показників, яка дозволяє детальніше оцінити книжкове середовище, в тому числі у частині електронного книговидання та читання. Додатково запропоновано три блоки статистичних показників: специфічні показники книжкової індустрії, показники споживчої зацікавленості у книгах та показники, що характеризують читання.

5. Дослідження світових тенденцій книговидавничої індустрії з використанням кластерного аналізу дало можливість виділити три кластери країн, які сьогодні задають тенденції розвитку книговидавництва. Статистично підтверджено, що лідерами книжкового ринку зараз є США, Китай, Франція, Велика Британія, Німеччина та Туреччина.

6. Результати статистичного аналізу розвитку книговидавництва в Україні на основі обчислення базисних і ланцюгових характеристик абсолютних, відносних та середніх показників динаміки засвідчили, що за період незалежності (1991–2019 рр.) не простежувалися чіткі тенденції динаміки кількості виданих книг і брошур та

тиражів. Тому для їх оцінки на перспективу застосовано експоненційне згладжування рядів динаміки, що дозволило спрогнозувати відповідні показники на 2021 рік.

7. Проведений аналіз показників зовнішньої торгівлі друкованими книгами засвідчив, що книговидавнича галузь України в цілому характеризується незначними обсягами, а також нестабільною динамікою експорту й імпорту. Отримані результати обчислень індексів Нівена та Грубеля – Ллойда засвідчили, що з 2018 р. торгівля друкованими книгами почала наближатися до збалансованого стану, а також дозволили зробити припущення, що в майбутньому зовнішньоторговельний обіг за цим видом товарів у межах галузі може здійснюватися з Китаєм та Білоруссю.

8. Статистична оцінка розвитку книговидавництва в Україні за методом головних компонент дозволила виділити дві такі компоненти – соціоекономічну та культурологічну. За допомогою моделювання на основі методу множинної регресії за значеннями бета-коефіцієнтів встановлено, що в цілому найбільший вплив на показники галузі чинила соціоекономічна компонента.

9. Здійснений статистичний моніторинг електронного книговидавництва в умовах цифровізації засвідчив, що нині книговидавництво в Україні, як і у світі, повністю готове до роботи в цьому швидко оновлюваному середовищі, а електронна книга є актуалізованим до вимог сьогодення продуктом. При цьому попри популярність цифрових форматів видань, попит на друковану книгу не знизився, про що свідчать результати аналізу динаміки доходів від продажів різних видів видань на прикладі США у 2019 р. та розраховані коефіцієнти випередження.

10. Вивчення підходів до використання альтернативних джерел статистичних даних для поглиблення досліджень книговидавничої галузі підтвердило таку можливість. З цією метою в рамках імплементації великих даних у систему статистичного забезпечення книговидавництва розроблено схематичну модель роботи з цими даними. Для використання електронних книг як джерела даних про читача, читання та читацькі звички запропоновано макет збирання даних для видавця щодо поточних продажів.

11. Запропоновані для статистичного дослідження книговидавничої галузі джерела великих даних згруповано у блоки, що охоплюють знеособлені дані про покупця, відомості про якість читання та вподобання читачів, кошики покупців і книжкові магазини, книги, авторів та видавництва. Застосування такого підходу дозволить задовольнити потреби у даних статистики книговидавництва як видавців і читачів, так і суспільства загалом.

ОПУБЛІКОВАНІ ПРАЦІ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових виданнях, які індексуються у наукометричній базі Scopus

1. Horobets, O. (2020). Research Data as a Result of Research Activities: the Role and Significance for the Official Statistics. *Journal of the Knowledge Economy*. Springer

Nature. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s13132-020-00674-w> (1 друк. арк.).

Публікації у наукових виданнях країн ЄС

2. Horobets, O. (2020). The Book Trade as a Subcategory of the International trade in Cultural Goods of the European Union in the Creative Economy Sector: a Statistical Analysis. *Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy. Bulgaria: Publishing House ACCESS PRESS*, pp. 353–363 (0, 74 друк. арк.).

3. Horobets, O. (2020). Alternative Sources of Information to Support a Set of Statistical Indicators of the Book Publishing. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 5 (32). https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7284 (0,50 друк. арк.).

Публікації у наукових фахових виданнях України, які включені до наукометричних баз

4. Horobets, O. (2020). Organization of Big Data in The Structure of The Digitalization Ecosystem of a Globalized Society. *Scientific Bulletin of National Academy of Statistics, Accounting and Audit*, 3, 93–103. Retrieved from <https://nasoa-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/220/215> (0,75 друк. арк.).

5. Горобець О. О. Статистичний аналіз тенденцій і закономірностей зовнішньої торгівлі України книжковою продукцією. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 320–329 (0,68 друк. арк.).

6. Horobets, O. O. (2019). Statistical Analysis of the Book Publishing Industry of Ukraine: 1917–2017. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 2, 4–11. Retrieved from: <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/238> (0,75 друк. арк.).

7. Горобець О. О. Великі дані – джерело статистичної інформації: на прикладі книговидавничої галузі. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2019. № 1–2. С. 7–13. (0,69 друк. арк.).

8. Горобець О. О. Статистичний аналіз книговидання в Україні та світі. *Статистика України*. 2018. № 2. С. 7–12. URL: <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/181> (0,53 друк. арк.).

9. Горобець О. О. Книговидавництво в умовах цифрової економіки: статистичний аналіз. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2018. № 4. С. 5–11. URL: <https://nasoa-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/154> (0,70 друк. арк.).

Опубліковані основні праці апробаційного характеру

10. Горобець О. О. Надання інтелектуальних послуг як одна з провідних тенденцій міжнародної торгівлі. *Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 березня 2017)*. Київ, 2017. С. 41–42. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/2327> (0,11 друк. арк.).

11. Мотузка О. М., Горобець О. О. Бібліотечно-видавнича модель «Library Publishing»: підходи до впровадження в Національній академії статистики, обліку та аудиту. *Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри*: мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 жовтня 2017). Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2017. С. 492–494. (0,12 друк. арк., особисто автору належить 0,11 друк. арк.; представлено досвід упровадження моделі «Library Publishing» в НАСОА).

12. Мотузка О. М., Горобець О. О. Аналіз світових та вітчизняних тенденцій у сфері наукових видань. *Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю*: мат. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 березня 2018). Київ, 2018. С. 129–130. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/3225>. (0,06 друк. арк., особисто автору належить 0,03 друк. арк.; виконано аналіз нормативно-правових актів у сфері наукових періодичних видань).

13. Горобець Е. А. Книгоиздательство Украины: статистический анализ. *Эффективность сферы товарного обращения и труда. IV Писаренковские чтения: интернет-конф. (г. Гомель, Беларусь, 26 октября 2018)*. Гомель, УО «Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации», 2018. С. 23–25. (0,14 друк. арк.).

14. Горобець О. О. Книговидавнича діяльність – важливий компонент формування позитивного іміджу України. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти*: мат. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 жовтня 2018.). Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 17 жовтня 2018. С. 390–392. (0,12 друк. арк.).

15. Горобець О. О. Застосування великих даних у статистиці книговидавничої галузі. *Статистика в Україні та світі: стан, тенденції та перспективи розвитку*: мат. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня працівників статистики. (Київ, 5 грудня 2018). Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2018. С. 125–127. (0,12 друк. арк.).

16. Горобець О. О. Наукові дані як інноваційна тенденція цифрового суспільства. *Побудова інформаційного суспільства: ресурси і технології*: мат. XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 вересня, 2019). МОН України; Укр. ін-т наук.-техн. експертизи та інформації, 2019. С. 159–162. URL: http://www.uinte1.kiev.ua/sites/default/files/gorobec_0.pdf (0,13 друк. арк.).

17. Горобець О. О. Читати чи не читати? Реалії книжкового ринку України. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти*: мат. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовтня 2019). Київ, 2019. С. 502–506. (0,14 друк. арк.).

18. Горобець О. О. Глобальні тренди ХХІ століття. *New Economics – 2019*: міжнар. наук. екон. форум, (Київ, 14–15 листопада). Київ, 2019. Т. 1. С. 38–42. (0,16 друк. арк.).

19. Горобець О. О. Питання конфіденційності персональних даних в управлінні Big Data: вектор статистики. *Нові джерела та методи поширення даних у статистиці*: мат. XVII Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня працівників статистики. (Київ, 6 грудня 2019). Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. С. 22–26. (0,15 друк. арк.).

20. Horobets, O. O. (2020). Export and Import Capacities of Book Trade in The US and Great Britain: A Comparative Analysis. Public communication in science: philosophical, cultural, political, economic and IT context: *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (Houston, USA, 2020). Vol. 1, pp. 16–20. Retrieved from <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/2644/2531> (0,15 друк. арк.).

21. Горобець О. О. Якісна статистична звітність – основа успішного функціонування галузі: на прикладі книговидавництва. *Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю*: мат. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 березня 2020). Київ, 2020. С. 110–114. (0,14 друк. арк.).

22. Горобець О. О. Система статистичних показників книговидавничої галузі: проблеми та перспективи удосконалення. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти*: мат. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовтня 2020). Київ, 2020. С. 283–287. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/5228> (0,17 друк. арк.).

23. Горобець О. О. Альтернативні джерела статистичних даних: на прикладі книговидавництва. *Нові джерела та методи поширення даних у статистиці*: мат. XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня працівників статистики. (Київ, 5 грудня 2020). Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2020. С. 13–17. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/5320> (0,19 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Горобець О. О. Статистичне дослідження книговидавництва в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.10 «Статистика». – Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ, 2021.

У дисертації відповідно до поставленої мети обґрунтовані теоретико-методичні положення та розроблені методичні й практичні рекомендації щодо статистичного дослідження книговидавництва в Україні.

Досліджено структуру, сучасний стан, тенденції розвитку книговидавництва як виду економічної діяльності та об'єкта вивчення статистики культури. Сформовано систему статистичних показників функціонування галузі. Застосовано кластерний аналіз з метою виявлення спільних тенденцій розвитку книговидавництва в різних країнах світу та їх групування.

Виконано аналіз динаміки низки статистичних показників, що характеризують стан книговидавництва в Україні у період з 1991 р. по 2019 р., за результатами якого розраховані прогностні значення основних показників.

Проведено економіко-статистичне дослідження зовнішньої торгівлі друкованими книгами. Досліджено поширення електронних книг, виявлено основні проблеми на цьому ринку.

Визначено джерела великих даних для статистичного дослідження книговидавництва. Запропоновано схематичну модель роботи з великими даними.

Ключові слова: статистичне дослідження, книговидавництво, статистика культури, статистичні показники, друкована книга, електронна книга, великі дані.

АННОТАЦИЯ

Горобец О. О. Статистическое исследование книгоиздательства в Украине. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.10 «Статистика». – Национальная академия статистики, учета и аудита. Киев, 2021.

В диссертации в соответствии с поставленной целью обоснованы теоретико-методические положения и разработаны методические рекомендации для статистического исследования книгоиздательства в Украине.

Исследованы структура, современное состояние, тенденции развития книгоиздательства как вида экономической деятельности и объекта изучения статистики культуры. Сформирована система статистических показателей функционирования отрасли. Применен кластерный анализ с целью выявления общих тенденций развития книгоиздательства в разных странах мира и их группировки.

Проведен анализ динамического ряда статистических показателей, характеризующих состояние книгоиздательства в Украине в период с 1991 по 2019 год, по результатам которого рассчитаны прогнозные значения основных показателей.

Выполнено экономико-статистическое исследование внешней торговли печатными книгами. Исследовано распространение электронных книг, выявлены основные проблемы на этом рынке.

Определены источники больших данных для статистического исследования книгоиздательства. Предложено схематическую модель работы с большими данными.

Ключевые слова: статистическое исследование, книгоиздательство, статистика культуры, статистические показатели, печатная книга, электронная книга, большие данные.

ABSTRACT

Horobets O. O. A statistical study of book publishing in Ukraine. – The qualification research work on the right of the manuscript.

The dissertation for PhD in economics, specialty 08.00.10 Statistics. – National Academy of Statistics, Accounting and Audit. Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to development of theoretical and methodical provisions for a statistical study of the book publishing industry in Ukraine.

The structure, current performance and tendencies in the development of book publishing as an economic activity and an object for analysis of the culture statistics is investigated, with assessing the book publishing performance over the independence

period of Ukraine. The core factors driving its development are determined, namely: the government policy, the economic situation at macro- and microlevel, the development of innovation technologies, the purchasing capacity of the population, the vector of market trends, the book piracy, the decreased popularity of reading, and the emergence of alternative sources of information.

The performance of book publishing statistics are highlighted, with revealing the shortcomings in the existing statistical information system that covers a narrow range of kind indicators and records only printed editions. In view of the above, a set of statistical indicators of the industry operation, providing a comprehensive description of the industry, is constructed. Once implemented, this set of indicators will help improve the quality of statistical information and enable for multifaceted analyses of the book publishing industry and reader needs.

Cluster analysis was used to reveal common tendencies in the book publishing across countries and their grouping, which results enabled for grouping the countries in three clusters: North Atlantic, East Asian, and European continents. Mean normalized values of the indicators for each of the defined clusters were computed by the k-means method as part of the cluster analysis.

A dynamic analysis of the set of statistical indicators measuring the book publishing performance in Ukraine from 1991 till 2019 was conducted. It was revealed that the dynamics of books, brochures and circulations could be described using the polynomial 3rd order trend line (parabola). Forecasting of the book-publishing output was made by the exponential smoothing of dynamic series using Statistica Ver.12 software.

The structure of the industry's output was investigated by language criterion, the shares of editions and circulations were estimated by end purpose for the period from 2008 till 2019, which confirmed the insufficient book supply to the population of Ukraine. The number of enterprises engaged in book publishing and stores specializing on retail trade in books were investigated. The analysis showed the essentially reduced number of enterprises specializing on publishing and the adverse systematic downward tendency in the bookstore network. The employment in the book publishing industry was estimated. The obtained data gives evidence of the systematically decreasing employment in the book publishing sector.

Considering that the book publishing industry is globally oriented, an economic-statistical study on its external trade was conducted, which included: a dynamic analysis of exports and imports of printed books, determination of the balance in the external trade of book products using P. Niven's index, assessment of the intensity of intra-industry trade in this commodity group using Grubel – Lloyd index. The book supply of Ukrainian regions was determined by computing concentration and localization coefficients of book publishing by region.

The method of principal components was used by determine correlations between the key book publishing indicators and gave their meaningful interpretation, which results enabled to distinguish two main components: socio-economic and culturological ones. The multiple regression method was used to assess the role of the two components as the factors with effects for the book publishing over the period from 2010 to 2019, and to construct an equation of the dependence of circulations on them.

The dynamics of subscribers-readers' connections to Internet in Ukraine was investigated as part of the statistical monitoring of the e-book publishing, with assessing the public readiness to the global digitalization by use of Internetization Index and Society Index. The dissemination of e-books was investigated, with determining essential problems on the e-book market. An analysis of overrunning rates for printed books for adults, audio and e-books in the U.S. in 2019 was conducted. Its results showed that the rates of growth in sales of audio-books overran the respective rates for e-books and printed books for adults. The rates of growth in sales of printed books for adults overran the rates for e-books.

Based on the results of the study, it was concluded that neither in Ukraine nor elsewhere in the world could e-book displace traditional book or even approach its performance indicators. However, the demand for digital book products essentially increased in the period of COVID-19 pandemic, which made publishers think about promoting e-books as part of their business, in order to improve their financial performance.

It is determined that comprehensive and reliable statistical information on book publishing can be obtained through addressing all the potential sources of Big Data. New approaches to obtaining such data for needs of publishers by collecting and analyzing data on sales are proposed as part of Big Data implementation for the statistical study of the book publishing industry. Eight Big Data modules are distinguished: questionnaires, e-books, digital libraries, websites of publishers and bookstores, electronic daily readings, social networks, video hosts, blogs. A Schematic Model for Operation with Big Data was developed on the basis of M. Kaufman's model.

Keywords: statistical study, book publishing, culture statistics, statistical indicators, printed book, e-book, Big Data.